

УДК 811.111:316.7(410)

Милан Д. Живковић

Универзитет Унион

Факултет за правне и пословне студије др Лазар Врратић

Катедра за енглески језик

ЕНГЛЕСКИ ЈЕЗИК У КОНТЕКСТУ РАЗВОЈА МУЛТИКУЛТУРАЛНОГ БРИТАНСКОГ ДРУШТВА

Сажетак: Овај рад се бави специфичним односом енглеског језика и мултиетничког друштва Уједињеног Краљевства, те његовом тренутном улогом и позицијом у таквом окружењу. Приступ анализи језика у друштвеном контексту мора бити вишеслојан и вишедимензионалан имајући нарочито у виду комплексан историјски развој британске империје. Непрестани долазак досељеника различитог етничког порекла, разнолики матерњи језици, религиозна уверења, навике, цивилизацијске вредности, све ово утиче и доприноси данашњој двојак кој природи енглеског језика – с једне стране, он представља елеменат индивидуалне и друштвене интеграције, док, с друге стране, представља један од фактора дезинтеграције међу људима у потенцијалном мултикултуралном друштву. Ове две крајности, које произилазе из тренутне позиције енглеског језика у британском друштву, као и присуство вишејезичности, стварају многобројне језичке варијетете и разнолике идентитете отварајући кључно питање: у којој мери енглески језик доиста припада свакој етничкој заједници присутној у Уједињеном Краљевству? Ово даље отвара питања постојања „правог“ и „исквареног“ енглеског језика, његовог статуса као друштвеног симбола, те обележја припадности одређеном културолошком миљеу унутар мултиетничког друштва. Троугао који чине језик–историја–друштво, представља основну поставку овог рада. Такође, биће заступљени ставови и анализе значајних аутора који су се бавили овим темама попут Сузан Баснет, Линде Коли, Дејвида Морлија, Кевина Робинса, Линде Маглстон и других. Коначно, кључни допринос овог рада би могао бити у већем разумевању природе језика, његовим променама у контексту развоја једног мултикултуралног друштва, те увида у процесе који се одвијају у мултиетничким и мултикултуралним друштвима широм света.

Кључне речи: енглески језик, британско друштво, језички варијетети, идентитет, мултикултурализам.

1. Увод

Промене у језику једног народа су несумњиво везане за промене у друштву у којем се тај језик користи. То је случај с највећим бројем језика у свету, поготово с језицима попут енглеског који се говори, не само у Уједињеном Краљевству, већ и широм света, а познат је под називом *lingua franca* данашњег времена. Упра-

во због такве позиције енглеског језика, он је изложен непрестаним променама, како у срединама где је он матерњи језик, тако и тамо где се говори као други страни језик. Овде ће првенствено бити реч о енглеском језику у Уједињеном Краљевству, његовој улози и утицају на модерно британско друштво, али и о утицају тог друштва на данашњи статус енглеског језика. Познавање историјског развоја, прво Енглеске, па потом Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске јесте битан сегмент за разумевање међусобног односа језика и друштва. Од империјалног идентитета кроз тзв. *бриџанство* до националног идентитета оличеног у *енглесџу*, енглески језик мења своју улогу која прати развој једног друштва. Вишедеценијски процес присутан у Британији могао би се описати као „долазак империје“ у Уједињено Краљевство. Наиме, током империјалног периода становници Уједињеног Краљевства су одлазили у новоосвојене британске колоније како би створили бољи живот од онога у матици, али и како би поспешили експлоатацију људи и сировина из колонија зарад интереса матице. Већ дужи временски период се одвија наодре супротан процес: становници из бивших колонија (и не само они) долазе у Уједињено Краљевство у потрази за бољим животом, понајвише у економском смислу. Они са собом доносе другачије навике, религију, цивилизацијске вредности, речју, посебан идентитет који захтева много труда с обе стране како би се уклопио у постојеће вредности земље домаћина. На делу је покушај стварања мултикултуралног друштва које би складно повезало све поменуте различитости – језик, етничко порекло, расу, религију, културу. У овој изузетно сложеној мисији, енглески језик у свом развоју проживљава идентичне тешкоће, почев од тога да се он перципира као елемент интеграције, па све до тога да га други виде као елемент дезинтеграције у британском друштву. Питање које се често поставља јесте ко то заправо говори „прави“ енглески језик, а ко га непрестано „квари“, тј. мења у складу са својим потребама. Примећује се да се дефиниција „правог“ енглеског језика константно мењала кроз историју, али је несумњиво важно да постоји стандардни облик коме би требало да се тежи. Питање језика као друштвеног симбола је од посебне важности када је реч о британском друштву. У овом контексту, посебно ће бити речи о еволуцији значења придева „британски“ и „енглески“ који опет осликава утицај друштвено-политичких прилика на један језик. Интересантно је виђење дијалеката енглеског језика кроз дијахронијски приступ, те како су се доживљавали говорници регионалних дијалеката у прошлости. Такође, одговор на питање како себе виде досељеници у Уједињеном Краљевству јесте од фундаменталне важности у смислу стварања истинског мултикултуралног друштва које би било потпуно функционално у сваком смислу. Да ли је неопходно да они постану Енглези, или, пак, Британци, или да остану оно што јесу, тј. да се не осврћу на модел живљења у земљи у коју су дошли?

Све претходно поменуто указује на сложеност односа на релацији језик – историја – друштво, али могући одговори на ова питања би допринели разумевању процеса који се одвијају у мултиетничким и мултикултуралним друштвима, те промена, положаја и статуса енглеског језика унутар једног друштва.

2. Језик и друштво: садашње стање и могућности

„Познавање неког другог друштва разликује се од познавања оног за које осећате да му припадате“ (Durant, наведено у Bassnett 2003: 20). Један од кључних проблема код новопридошлих становника у Уједињеном Краљевству лежи управо у осећају припадности томе друштву. Овде није само реч о прихватању вредности постојећег друштва, већ пре свега у личном балансу између традиције, културе и идентитета које доносите у ново друштво, и вредности које вам друштво – домаћин нуди да их прихватите. Једно од фундаменталних вредности друштва јесте свакако и језик, те би се могло рећи да су, када имамо у виду контекст овог рада, и друштво и језик у транзицији, тј. сталној промени, својеврсном прилагођавању новим околностима. У том смислу, готово нико до пре коју годину није ни чуо за реч „брегзит“, већ је она настала и ушла у широку употребу тек након одлуке Британаца на референдуму да напусте Европску унију. Овај догађај је још сувише временски близак и у процесу решавања тако да би озбиљна анализа захтевала значајнију временску дистанцу. Ипак, и без ње, уочавају се тенденције у данашњем британском друштву које иду на руку традиционалној струји која штити своје вредности и опире се вредностима глобализма, те се изводи крајње поједностављен закључак да је рурална Британија „победила“ урбану, тј. модерну и отворену према свету. Назире се да би читав овај процес изласка Уједињеног Краљевства из Европске уније могао значајно да нашкоди развоју мултикултуралног друштва у Британији и да повећа нетрпељивост староседелца према дошљацима, те да створи додатне проблеме у међусобном разумевању. Штавише, присутна је и тврдња да се „брегзит“ управо и десио због доласка великог броја миграната у Европу, па тиме и у Уједињено Краљевство. Страх од губитка вредности и идентитета суштински преовладава над оним што захтева велики труд и одрицање – а то је способност да се прихвате другачија уверења, културолошки и религиозни обрасци који, под условом да нису агресивни и непријатељски настројени, могу само да обогате постојеће друштво у сваком смислу. У овом контексту потребно је објаснити промене у значењу два језичка појма. Реч је о *бриџансџиву* (енгл. Britishness) и *енџлесџиву* (енгл. Englishness). *Бриџансџиво* у себи носи крајње занимљиве противречности које се огледају у томе да је термин током колонијалног периода, у осамнаестом и деветнаестом веку, означавао британску хегемонију, речју, сурови империјализам. Дакле, *бриџансџиво* је дуги низ година, сасвим оправдано, виђено у негативном контексту. Данас, овај термин носи сасвим супротно значење, што је резултат догађаја у постимперијалном периоду двадесетог и двадесет првог века. Наиме, вишевековни период одласка Британаца у колоније и процес „цивилизовања дивљака“ добили су обрнут смер. У двадесетом веку, поготово после Другог светског рата, становници колонија пристижу у Британију услед недостатка радне снаге у матици. Тако они махом постају фабрички радници, возачи аутобуса, медицинско особље, чистачи улица, итд. Дакако, они у Британију нису само донели своју физичку снагу, већ и навике, традицију, обрасце понашања, речју – своју културу у

најширем смислу. Тиме Британија постаје плодан терен за развој енглеског национализма познатог као „Little Englandism”, али и развоја мултикултурализма кроз међусобно боље разумевање различитих етничких група који све више виде себе, не као Енглезе, већ као Британце. Према томе, новопридошли становници радије себе идентификују са *бриџансџивом* него са *енџлестџивом*. *Бриџансџиво* није идеал *per se*, али је ипак далеко прихватљивије, поготово у форми – црни Британци, индијски Британци, муслимани Британци, итд. Чини се, наизглед, да је *енџлестџиво* и у прошлости, али и данас жртвовано зарад, прво, империјалних циљева, а потом, зарад стварања мултикултуралног друштва. Из угла Енглеза ово није тако јер су они оба ова термина одувек сматрали синонимима, тј. бити Енглез или Британац – потпуно је исто. Колико су Енглези у праву илуструје и ова реченица из новинског извештаја о објављивању рата 1914. године: „Енглеска објавила рат Немачкој“ (Grainger 1986: 50). За Енглеза „Њено британско величанство“ јесте заправо „краљица Енглеске“; он говори енглеским језиком о енглеској историји и енглеској књижевности као прави енглески џентлмен од кога Енглеска очекује да испуни своју дужност. Ипак, исти тај Енглез није имао ништа против стварања британске империје која је под својом влашћу имала огроман број националности. Дакле, различите етничке групе у Британији ће се много лакше идентификовати с придевом „британски“ за разлику од оснивача британске империје – Енглеза, Шкота и Велшана који инсистирају на свом идентитету у оквиру Уједињеног Краљевства. Линда Коли у једном јавном говору о будућности *бриџансџива* у двадесет и првом веку наводи:

Насупрот енглеском, велшком или шкотском идентитету, *бриџансџиво* представља шири концепт који неопходно не садржи етничку и националну димензију. Као последицу тога, велики број не-белаца је вољан да прихвати обележје „британски” зато што их оно не обавезује много (Colley 1999: 7).

Такође, иста ауторка говори о „нацији грађана“ уместо о „нацији идентитета“ (Colley 1999: 5). Овај концепт би свакако значајно допринео стварању мултикултуралног друштва јер се њиме избегава потенцирање посебних нација, тј. етничких група. Када је реч о томе како би једна нација требало да изгледа, либерално гледиште потенцира постојање „заједнице грађана“, док плуралистичко виђење наглашава „заједницу заједница“ унутар једне државе. И поред постојања различитих виђења, најважније је заправо шта људи који су дошли у Уједињено Краљевство заправо мисле и осећају када је реч о новој држави. Изјава женске особе, азијског порекла, у раним тридесетим, јасно илуструје сложеност њиховог положаја:

Када сам са људима азијског порекла, рецимо, на венчањима, понашам се као Индијка. А када сам на послу или са људима негде, понашам се као Британка, говорим енглески, и све редом. Чини се као да имам два различита идентитета (Runnymede Trust 2000: 41).

Када је о језику и терминима реч, врло често се долази до погрешне интерпретације, што даље води ка додатном неразумевању и неповерљивости.

Тако термин *мањина* (енг. minority) означава групу на маргини, мање значајну; термин *већина* (енг. majority) се односи на доминантну групу са негативном конотацијом; *етничка група* (енг. ethnic group) указује на неког ко не припада Британцима, ко није беле боје коже и ко не припада западној цивилизацији; *интеграција* (енг. integration) једнако је *апсорпција* (енг. absorption), тј. потпуно стапање са домицилним становништвом при чему се губе све претходне карактеристике (Runnymede Trust 2000: X, XI). Све ово указује да се и у постојећем енглеском језику крију препреке којима треба пажљиво приступати у циљу толерантнијег споразумевања између староседелаца и новопридошлица с различитих страна. Према томе, ово не значи да треба насилно уводити некакве нове и неприродне језичке синтагме и изразе већ просто бити обазрив приликом коришћења постојећих решења у енглеском језику. Проблеми који постоје у контексту језика и друштва се могу илустровати и једноставним примером речи „Индијац“ која се користи за досељенике из Индије, али се у њој не препознају разлике између посебних група које такође воде порекло из Индије. Тако имамо велике индијске заједнице „Punjabi“ и „Gujarati“ које се не могу једноставно подвести под термин „Индијци“, а то се поготово односи на многобројне „мање“ заједнице које своје корене имају у Индији, али су културолошки, религијски и друштвено-економски различити од поменутих „већих“ заједница. Идентично објашњење би се могло применити и на термин „Африканац“.

За стварање једног мултикултуралног друштва у Уједињеном Краљевству, потребно је створити заједничке вредности које ће бити интегративан фактор за све различитости које у том друштву постоје. Једно од тих вредности свакако јесте и енглески језик који ће неминовно пролазити кроз различите промене у свом будућем развоју како би спојио различите етничке групе и постао најмањи заједнички именилац за све њих. Културолошки посматрано, постојећи идентитет досељеника јесте важан, али он не укључује само оно што они јесу, већ и оно што постају. Дакле, идентитет није статична категорија јер он једнако припада прошлости, садашњости, али и будућности. Под утицајем времена, места, историје, културе и језика, идентитет се непрекидно мења (Hall, наведено у Rutherford 1990: 225).

3. Историјски контекст: стварање империјалног идентитета

Да би се разумео однос друштва и језика у данашњем британском друштву потребно је познавати историјски контекст, тј. развој енглеског, а потом и британског друштва. Уједно, овај контекст је битан и за разумевање данашњег тренутка у Уједињеном Краљевству, стварања услова за заједнички живот различитих етничких група, те промена које могу настати у контексту одвајања од Европске уније, тзв. „брегзита“.

На развој идентитета једне нације утичу многобројни фактори који су дефинисани, пре свега, друштвено-историјским околностима. Историјски

развој енглеске државе, па, потом британске, јесте изузетно богат различитим догађајима. Од Иберијаца, народа Бикер, Келта, Римљана који су оставили велики траг у историји и традицији британских острва (поготово кад је реч о пореклу Шкота, Велшана и Ираца), па до англосаксонских племена који су кроз енглеску нацију остали најдоминантнији и данас. Значајан је утицај и норманског освајања у једанаестом веку, те утицај њихове културе и језика. Идентитет, као и тзв. енглески начин живота, формирали су се под утицајем многобројних ратова против Француза, Шпанаца, и, тек у новије доба, Немаца. Посебан утицај на енглеско-британско друштво и државу имао је колонијални период који почиње у седамнаестом и осамнаестом веку, а свој врхунац достиже у доба краљице Викторије у деветнаестом веку. У том периоду, Уједињено Краљевство је постало „империја у којој сунце никада не залази“, те је термин „британски“ коришћен искључиво у контексту империјалне политике. С британске стране, то је било ширење цивилизације или, како је то формулисала чувена британска премијерка из осамдесетих година прошлог века, Маргарет Тачер, да је реч о „цивилизујућој“ мисији светских размера (Морли, Робинс 2003: 20). За поробљене народе широм света, то је, пак, била до тада невиђена експлоатација, злочин и криминал светских размера. Највећи број британских колонија добија независност током двадесетог века, а деволуција британске империје се полако завршава с деволуцијом данашње британске државе која се чини неминовним имајући у виду не тако давни шкотски референдум и најаве новог након одлуке, пре свега Енглеца, да напусте Европску унију. Да је данашња држава у великој потрази за идентитетом, несумњиво потврђује и тзв. „брегзит“. Распад империје променио је правац кретања људи усмеравајући их ка бившој матици – Уједињеном Краљевству, док некадашња слава империјалног периода остаје у називима улица, споменика, гробаља, те осећају поноса и величине сваког Британца. Све ово представља империјално наслеђе које је укорено у свести становништва Уједињеног Краљевства, те и у овом би, између осталог, требало тражити узроке изгласавања „брегзита“. „Цивилизовани дивљаци“ су, нарочито после Другог светског рата, кренули ка Уједињеном Краљевству попуњавајући велики недостатак радне снаге у свакодневним пословима. Они са собом доносе и своје навике, традицију, обичаје, религију, језик, што данас представља озбиљан изазов британском друштву. Важно је напоменути да већина њих данас виде себе као Британце, а не као Енглеце, Шкоте, Ирце или Велшане, како себе углавном виде староседеоци.

Могуће је издвојити два кључна периода у историји Енглеске и Уједињеног Краљевства, а која су пресудна за креирање националног идентитета Британаца, што има своје последице и данас. Реч је о елизабетанском добу друге половине петнаестог века и почетка шеснаестог века у коме долази до економског процвата Енглеске, али и до озбиљних помака у организовању државе како на унутрашњем, тако и на спољашњем плану. Енглеска постаје највећа светска поморска сила, што ће бити необично важан предуслов будућих колонијалних освајања. Краљица Елизабета I упорно наставља стазама свог оца

Хенрија VIII, те вештим државничким маневрима ствара основе за будући напредак Енглеске. Други период је такође важан и може да се надовеже на елизабетанско доба, а реч је о викторијанском добу деветнаестог века током којег се држава звала Уједињено Краљевство Велике Британије и Ирске. У том периоду, империја достиже свој врхунац у политичком, економском, друштвеном, научном и сваком другом смислу. „Радионица света“, како се Британија називала, прикупља из колонија све врсте сировина, те их као готове производе назад пласира у те исте колоније стварајући огроман вишак капитала. Британска империја постаје и, више од једног века, остаје највећа светска сила, а та позиција и свест о сопственој величини извесно „прогони“ и данашње Уједињено Краљевство без обзира на знатно измењене светске околности и системе који данас владају. Два поменута периода, између осталог, указују и на разлоге дугогодишњег нехармоничног односа између Уједињеног Краљевства и Европске уније, који је пре три године само достигао свој врхунац. Тако и речи сада већ бивше премијерке Терезе Меј¹ на јасан начин потврђују британску самопрокламовану изузетност:

Милиони Британаца донели су прошле године мирну одлуку да напустимо Европску унију и пригрлимо свет. Уосталом, Британија је одувек била велика, глобална, трговинска нација која је гледала даље од Европе у свет. (...) желимо да самостално и независно сарађујемо са старим пријатељима и новим савезницима широм света. (...) Наше је суверено право да преуземо своју судбину у своје руке, одлучујемо о својим интересима и учествујемо у изградњи бољег света (Политика, 20. јануар 2017: 3).

Чак и летимичан поглед на ову изјаву премијерке Уједињеног Краљевства довољан је да се уочи тзв. британски поглед на свет који је дубоко укореван у прошлости и наслеђу. Другом приликом, у изјави за британски јавни сервис, Мејова наглашава да је Британија „дубоко интернационална“ и да је „једна од најмултикултуралнијих држава у Европи“ (Политика, 18. јануар 2017: 3). Иако изјаве политичара нису увек достојне било какве озбиљне анализе (због дневнополитичке употребе), из ових речи се ипак препознају правци којима се Уједињено Краљевство намерава кретати у будућности. Они би требало да воде Британију ка новом идентитету у којем би ставке мултикултурализма и толеранције требало да буду кључне, а не нешто што би подсећало на империјални идентитет. И поред могућности деволуције садашње државе, требало би да се одржи свест о заједничком животу домицилног становништва са различитим етничким групама које себе најлакше могу идентификовати с британским идентитетом.

¹ Тереза Меј је 24.07.2019. године званично предала оставку краљици Елизабети II, а истог дана дужност премијера Уједињеног Краљевства Велике Британије и Северне Ирске преузео је Борис Џонсон, некадашњи министар спољних послова.

4. „Прави“ и „искварени“ енглески језик

Осим примарне функције споразумевања коју језик има у сваком друштву, важно је истаћи и његову улогу симбола друштвеног статуса, те културолошког симбола. Управо језик, попут најбољег лакмус папира, осликава једно друштво, тј. представља његово огледало. Британско друштво као традиционално класно друштво несумњиво води рачуна о језику и варијететима који се употребљавају, те језик тиме постаје и привилегија одређене класе. Управо овај сегмент намеће језику нимало примамљиву, двојаку улогу интегративног и дезинтегративног фактора у једном друштву. Наиме, уколико познајете језик домицилног становништва тиме ће споразумевање бити далеко квалитетније, а тиме и степен друштвене интеграције, док, с друге стране, коришћење тзв. „исквареног“ енглеског језика може деловати као непремостива препрека у истој тој интеграцији и одређивању друштвеног статуса. Језик, како га је Џон Лок дефинисао као „општу везу друштва“ (Морли, Робинс 2003: 186) може истовремено „представљати извор поделе и раздора, маргинализовањем неких говорника и давањем легитимитета – и привилегија – другим“ (Маглстон, наведено у Морли, Робинс 2003: 186). Све ово је несумњиво важно за припаднике различитих етничких заједница који непрестано долазе у Уједињено Краљевство. Досељеници доносе своје матерње језике, традицију, обичаје, религију и све то у великој мери утиче на промене у „енглеском начину живота“, а тиме и у енглеском језику. С тим у вези се отварају питања ко то заправо говори „прави“ енглески језик и може ли једна етничка заједница имати ексклузивно право на коришћење тог језика?

Када кажемо „прави“ енглески језик у усменом и писаном облику, требало би имати у виду да ту најмање говоримо о лингвистичкој категорији, а далеко више о друштвеној и културолошкој појави. Чак и термин „прави“ није у потпуности јасан и кроз историју развоја енглеског језика се и те како мењао. Наиме, након норманског освојења Британије 1066. године, „прави“ енглески је био заправо нормански јер су га говориле тадашње владајуће класе; након Џефрија Чосера и „Кентерберијских прича“, капиталног дела енглеске књижевности из петнаестог века, свакодневни народни говор је постао „прави“ енглески језик; потом, рани модерни енглески је, између осталих, користио Вилијам Шекспир у својим делима, те овај облик енглеског језика постаје „прави“; коначно, данас се најприхватљивијим енглеским језиком сматра тзв. *RP* (Received Pronunciation) или *BBC English* (British Broadcasting Corporation English), који представља најисправнију форму, тј. стандард. Све ово указује на могућност појаве неког новог „правог“ енглеског језика у будућности који би био својеврсна „мултиетничка мешавина“ језика с посебном граматиком, речником и акцентом. Он би се могао назвати „постмодерним енглеским језиком“ (не односи се на форму тзв. естуарског енглеског језика) и велика је вероватноћа да би значајно допринео развоју мултикултуралног друштва Уједињеног Краљевства. Овим језиком би се омогућило да већина етничких заједница

осећа енглески језик као нешто блиско, а не као средство доминације Енглеза над осталима. И овде се хипотетички поставља питање какав би то енглески језик био и колико би он у лингвистичком смислу био прихватљив као нови стандард имајући у виду утицаје језика различитог порекла на данашњи стандардни енглески језик.

У прошлости су постојали ставови по којима досељеник из бивше колоније у Уједињено Краљевство доноси неку врсту тзв. „дијалекатске инфекције“ која негативно утиче на стандардни енглески језик. Ова појава, међутим, није само везивана за досељенике већ и за „говор провинције“, тј. различите регионалне дијалекте које не користе припадници елита. Још од чувеног енглеског штампара Вилијама Какстона из петнаестог века почиње ширење језика града Лондона као стандардног језика читаве земље. Тиме регионални дијалекти падају у немилост лондонске елите и постају предмет исмевања. Тако Томас Шеридан 1762. године истиче да су „сви други дијалекти сигуран знак било провинцијалног, застарелог, педантског или механичког образовања; и због тога се за њих у извесној мери везује срамота“ (Шеридан, наведено у Морли, Робинс 2003: 187). Кристофер Купер говори о „варварском говору“ необразованих маса (Mugglestone 2007: 57). Ранулф Хигден још у четрнаестом веку разликује „децу госпoде“ од „сељака“ и велича акценат и дијалекат јужне Енглеске, а северњачки говор идентификује као „чудно блебетање, цвокотање, заплитање, као и шкрипање и шкрругтање зубима (...)“ (Морли, Робинс 2003: 187). Џон Џил говори о „дефектној интелигенцији“, тј. да говорници регионалних дијалеката пате од мањка интелигенције. Из оваквих тврђења произилази, по Сапир-Ворфовој хипотези, која говори о пресудном утицају језика на мишљење, да су говорници стандардног енглеског језика интелигентнији, пријатнији, те друштвено супериорнији; насупрот њима, говорници регионалних дијалеката припадају нижој класи, необразованима и, уопштено, невоспитанима. Услед све већег утицаја лондонског стандарда у осамнаестом и деветнаестом веку, употреба језика се све више прописује од стране тадашњих експерата, па се тако друштвено непожељним сматра коришћење дупле негације, изостављање гласа /x/, употреба двоструког императива и предлога на крају реченице, итд. Посебно је интересантно коришћење гласа /x/ у старијим облицима, али и у модерном енглеском језику, где се готово непогрешиво везује за друштвени статус и идентитет. Коришћење овог гласа указује на образовану и учтиву особу, док је његово изостављање типично за необразоване, ниже класе, па се чак повезује са вулгарним изражавањем (видети Mugglestone 2007: 97-134). У овом периоду, граматичар Џејмс Бјуканан истиче да је „говор без акцената“, иако у пракси немогућ, супериоран, док „говор с акценатом“ припада нижим класима, инфериорним у сваком смислу (Морли, Робинс 2003: 190). На тај начин се заправо почиње говорити о стандардном језику као „језику“, а о регионалним дијалектима као „нејезицима“. „Нејезик“ би представљао „искварени“ енглески језик алудирајући понајвише на друштвено-културолошку припадност говорника ових дијалеката. Глорификација „језика“ је ишла чак дотле да се сматра-

ло да ће се његовим усвајањем избрисати просте мисли и делања код нижих слојева друштва. „Прави“ енглески језик се доминантно везује за друштвени контекст, тј. за говорнике који припадају добро васпитаном друштву, те вишим и средњим слојевима тог друштва. Многи писци, попут Дикенса, јасно у својим делима користе различит говор како би дочарали разлику у друштвеном статусу ликова из својих романа. Иако се предности стандардизације једног језика не доводе у питање, посебно када је реч о лингвистичком аспект, све претходно наведено показује колико улога, у овом случају енглеског језика, може бити дезинтегративна у једном друштву. Роналд Картер у својој књизи наводи да „на националном нивоу, у Британији, прави енглески јесте друштвени став о томе ко су прави Енглези“ (Carter 1995: 123). Ово, несумњиво, представља озбиљну опасност у смислу стварања становника – грађана Уједињеног Краљевства будући да већина досељеника не би прихватила овакав енглески језик – језик који је искључиво „власништво“ изворних говорника. Ипак, поједини аутори (Thomas Sheridan, Francis Newman, Henry Sweet) су у процесу стандардизације енглеског језика видели и својеврсну друштвено-интегративну функцију. Ови аутори су сматрали да би се масовним прихватањем стандардног енглеског језика, те укидањем регионалних разлика, читава империја претворила у хармонично друштво и тиме створила неопходна веза међу класама, што би смањило неразумевање. Тиме би се постигло и „лингвистичко јединство“, што је, по наведеним ауторима, неопходно за благостање у једном друштву. Хенри Свит дефинише шта би то заправо стандардни енглески језик требало да буде: „Најбољи говорници стандардног енглеског јесу они чији изговор, и језик уопште, најмање открива њихово порекло“ (Sweet, наведено у Mugglestone 2007: 4). Већина поменутих аутора нуди и разноразна решења у виду препорука за исправљање и превазилажење „искварености“ у енглеском језику. Све ово можда и не би било спорно када се не би познавао контекст времена у којем су се овакви ставови појавили. Реч је, наиме, о врхунцу колонијалног периода у којем би се стандардизација језика претворила у једно од колонијалних средстава владања. Тиме се по ко зна који пут језик инструментализује у друштвено-политичке сврхе и намерно занемарује права природа и улога језика у једном друштву.

Проблем код увођења идентичног језика за све веома подсећа на дефинисање утопије и утопијског друштва. Наиме, оно што представља савршено друштво и вредности за једног човека никако не значи да то исто важи за неког другог појединца. Према томе, „оно што је за једну особу „правилан говор“, за другу ће бити „помодан говор“, који ускраћује аспекте идентитета и друштвене кохезије битне за друге, подједнако легитимне, конструкције сопствености“ (Маглстон, наведено у Морли, Робинс 2003: 193). Занимљиву дефиницију стандарда дају и двојица лингвиста, Џејмс и Лесли Милрој. По њима, стандард представља „идеју у уму пре него нешто у стварности – то је скуп апстрактних правила којима ће се стварна употреба прилагодити у већој или мањој мери“ (Mugglestone 2007: 48). Зато прича о односу језика и друштва никад не може

бити једнострана и поједностављена. Језик утиче на друштво, али, врло често, тзв. друштвене елите својатају језик и успостављају стандарде који нису увек оправдани, а све у циљу стварања елитистичког језика који би их јасно одвајао од остатка друштва и чинио их препознатљивим. Како у прошлости, тако и у данашњој Британији, језик игра важну улогу у одређивању социјалног статуса; он је нека врста друштвено-културног симбола. Чини се да ће се овакав тренд наставити и у будућности поготово у светлу последњих догађаја, „брегзита“ и мигрантске кризе која погађа читаву Европу, па тиме и Уједињено Краљевство. Остаје нада да ће енглески језик у будућности одиграти своју природну улогу коју већ дуго игра широм света – да спаја различите друштвене групе, етничке заједнице, културолошке обрасце, религије, речју да повезује људе.

5. Закључна разматрања

Језик и друштво чине једну сложену и нераскидиву целину. Историјски посматрано, језик несумњиво дели судбину друштва у којем постоји. У контексту друштва Уједињеног Краљевства, језик има двојаку улогу – уколико се посматра као елитистичка појава, он делује дезинтегративно будући да је он језик припадника вишег слоја, „правих“ Енглеза који и кроз језик показују презир и неприхватање досељеника и нових вредности које они доносе. С друге стране, енглески језик може да делује интегративно, тј. да повезује различите људе и да постане најмањи заједнички именилац међу њима. По својој природи, језик би требало да спаја људе јер омогућава међусобно споразумевање. Енглески језик, чини се, врло успешно обавља ову своју мисију широм света при том трпећи разноврне промене под утицајем других језика и култура. Када је реч о интегративној функцији енглеског језика у Уједињеном Краљевству, он такође пролази кроз многобројне промене лингвистичке природе, те се може рећи да би енглески језик могао у будућности да буде знатно другачији, тј. да постане „мултикултурална мешавина“ различитих језика, дијалеката и акцената. Могуће је да би и такав, нови облик енглеског језика, био свима лакше прихватљив, те да би постао „власништво“ сваке етничке заједнице која живи у Уједињеном Краљевству. Основни услов оваквог развоја енглеског језика остаје интеграција и напредовање мултиетничког друштва у Уједињеном Краљевству. Док се данас медијски највише потенцирају негативни трендови попут „брегзита“ и сукоба религија и цивилизација, готово неприметно пролазе вести попут оних да је на изборима 2016. године градоначелник Лондона постао Садик Кан, иначе муслиманске вероисповести, први пут у историји овог града. Посебну тежину свему овом даје и то да је Кан изабран на директним изборима, те да је мултикултурални Лондон већински гласао за ово решење. Све ово јесу озбиљни знаци да је британско друштво значајно одмакло у развоју међусобног разумевања међу различитим етничким заједницама, али треба нагласити да је ово још увек пут пун изазова и (не)предвиђених препрека. Интеграција

не би требало да подразумева асимилацију већ постизање елементарног разумевања међу људима и стварања заједничких вредности у једном друштву. Значајну улогу у свему овом би могао да има и концепт *британства*, тј. могућност идентификације различитих етничких заједница у окриљу *британства*. У тесној вези с овим процесом лежи и будућност енглеског језика који ће несумњиво делити судбину британског друштва.

У овом раду су отворена значајна питања о односу британског друштва и енглеског језика, етничких заједница и староседелаца, развоја овог односа кроз време, те могућности антиципирања будућих трендова. Тренутак отварања и анализе свих ових појава јесте посебан јер су сви ови процеси, чини се, у веома динамичном периоду појаве низа нових догађаја и сталних промена. Питање је на који ће начин садашња дешавања у британском друштву утицати на сам енглески језик будући да су дезинтеграциони процеси увелико отпочели и када је реч о изласку Уједињеног Краљевства из Европске уније, али и о могућем одржавању новог референдума о независности Шкотске. Велика је вероватноћа да ће ови процеси имати негативан утицај на развој мултикултуралног друштва јер свако затварање нације у сопствене оквире за последицу углавном има повећање неповерења и нераумевања међу различитим етничким заједницама. Прилику за бољу и извеснију будућност Уједињено Краљевство би управо требало да тражи код многобројних етничких заједница које живе на њеном тлу и које могу значајно да допринесу тој заједничкој будућности јер културолошка, религијска и свака друга разноликост коју они поседују мора бити третирана као нови квалитет, а не као непремостива препрека. Овај рад би могао у одређеној мери да допринесе садашњим и будућим мултидисциплинарним истраживањима која би обухватала лингвистичке, социолошке и културолошке аспекте када је реч о односу етничких заједница у било ком друштву на свету, њихових језика, те позиције и улоге тих језика у одређеном друштву. Позитиван допринос оваквих истраживања би био у давању смерница потенцијалним мултикултуралним друштвима у виду праваца којима би требало да се крећу у будућности. Да је то огроман изазов показује и тренутно турбулентно стање у Уједињеном Краљевству које по многим параметрима важи за високо развијено и напредно друштво у светским оквирима.

Литература

- Bassnett, S. (2003). *Studying British Cultures: An Introduction*. London: Routledge.
- Grainger, J. H. (1986). *Patriotism: Britain 1900-1939*. London: Routledge.
- Joseph, J. E. (1987). *Eloquence and Power: The Rise of Language Standards and Standard Languages*. New York: Blackwell.
- Modood, T., Beishon, S., Virdee, S. (1994). *Changing Ethnic Identities*. London: Policy Studies Institute.
- Modood, T., Berthoud, R., Lakey, J., et al. (1997). *Britain's Ethnic Minorities: Diversity and Disadvantage*. London: Policy Studies Institute.

- Морли, Д., Робинс, К. (2003). *Британске студије културе*. Београд: Геопоетика.
- Mugglestone, L. (2007). *Talking Proper: The Rise and Fall of the English Accent as a Social Symbol*. Oxford: Oxford University Press.
- Политика. „Тереза Меј: Велика Британија спремна са нови поредак“. 20. јануар 2017. Број 37067. Година СХИИ: стр. 3.
- Политика. „Тереза Меј: напустићемо јединствено тржиште“. 18. јануар 2017. Број 37065. Година СХИИ: стр. 3.
- Runnymede Trust. (2000). *The Future of Multi-ethnic Britain*. London: Profile Books.
- Rutherford, J. (1990). *Identity: Community, Culture, Difference*. London: Lawrence & Wishart.
- Turner, G. (2005). *British Cultural Studies: An Introduction*. London: Routledge.
- Honey, J. (1997). *Language is Power: The Story of Standard English and its Enemies*. London: Faber & Faber.
- Carter, R. (1995). *Keywords in Language and Literacy*. London: Routledge.
- Colley, L. (1999). *Britishness in the 21st Century*. Доступно на: <http://www.goabroad.net/users/resourcefiles/2007/april/123/admingroup/148285bc39e30e1210604483.pdf>

Milan D. Živković

ENGLISH LANGUAGE IN THE CONTEXT OF MULTICULTURAL BRITISH SOCIETY DEVELOPMENT

Summary

This paper analyzes a specific relationship between the English language and multiethnic society of the United Kingdom, as well as its current role and position within such surroundings. The approach to the language analysis in this social context should be multilayered and multidimensional, referring to the turbulent historical development of the British Empire. Constant arrivals of newcomers of various ethnic origins, mother tongues, religious beliefs, habits, and civilization values have all contributed to the present dual nature of the English language – in one aspect, it represents individual and social integration while, on the other hand, it is one of the disintegration factors among people in a potentially multicultural society. Arising from the present position of the English language in British society, these two extremes create numerous linguistic varieties and different identities evoking the fundamental question: to what extent does the English language truly belong to each ethnic community present in the United Kingdom today? Furthermore, this unfolds the questions of “good” and “poor” English, its status as a social symbol, as well as its use as sign of affiliation to some cultural circles in a multiethnic society. The triangle, language – history – society, represents the central segment of analysis in this paper. In addition, the earlier analyses and attitudes of significant scholars from this scientific field will be provided, including those from Susan Bassnett, Linda Colley, David Morley, Kevin Robins, Lynda Mugglestone, and others. Eventually, the key contribution of this paper could be an additional

understanding of the nature of the English language and its changes in the context of multicultural society development, giving an important insight into the current processes in multiethnic and multicultural societies around the world.

milan.zivkovic@flv.edu.rs